

wisseling, vaak zijn oud-leerling Conway, die aan het Belgische hof werkte, inschakelde om stukken aangaande Belgische wetgeving te bekomen. In het licht van de Europese Thorbecke moet waarschijnlijk ook Drentjes laatste hoofdstuk over de betekenis van zijn politieke erfenis voor de Europese eenwording gelezen worden. Als die betekenis er werkelijk is, is 1998 niet het laatste Thorbecke-jaar geweest.

Nico Randerad

P. Hecht, A. Hoogenboom, Ch. Stolwijk, ed., *Kunstgeschiedenis in Nederland. Negen opstellen* (Amsterdam: Prometheus, 1998, 201 blz., f34,90, ISBN 90 5333 708 3).

Kunsthistorici in Nederland zijn weinig geneigd de geschiedenis van hun eigen vak nader te bekijken. Maar wie zich herinnert hoeveel moeite het Jan Romein heeft gekost historici tot het bestuderen van hun vak geschiedenis te brengen, past bescheidenheid. Nu heeft een aantal kunsthistorici en een historicus op een symposium in oktober 1997 in Utrecht een eerste stap gezet. De negen daar gehouden voordrachten zijn in dit boekje bijeengebracht en vertonen grote verscheidenheid in onderwerp en aandacht. Enkele gaan over de laat aan de Nederlandse universiteiten tot ontwikkeling gekomen beoefening van de kunstgeschiedenis en de daarmee nauw in verband staande, maar soms ook wedijverende instellingen als musea en de kunsthandel. Andere bespreken het optreden en werk van individuen. Soms zijn de auteurs leerlingen, die met min of meer kritische distantie over hun leermeesters schrijven. Dat geldt voor Eric Jan Sluyters artikel over Henri van de Waal (1910-1972), hoogleraar in Leiden en auteur van een monumentale *Drie eeuwen vaderlandsche geschied-uitbeelding 1500-1800* (1952), dat destijds vrijwel geheel door de kunsthistorische wereld werd genegeerd en voor Peter Hecht die het tegendraadse leven en werk van de kunsthistoricus en dichter J. Emmens (1924-1971) in Utrecht op inlevende manier beschrijft. Chris Stolwijk behandelt de centrale figuur in de kunsthistorische wereld van Utrecht en daarbuiten, J. G. van Gelder (1903-1980). Deze behalve door zijn publicaties in de eerste plaats voor de institutionalisering van de kunstgeschiedenis en voor de methodologische reflectie op het vak zo belangrijke figuur krijgt hier een heel duidelijk portret. Wessel Krul doet hetzelfde in zijn essay over G. J. Hoogewerff (1884-1963), die vrijwel zijn hele leven in Rome verbleef als directeur van het Nederlands historisch instituut, zeer veel publiceerde en uiteindelijk nog een leerstoel in Utrecht verwierf. Krul vraagt zich af waarom eigenlijk van Hoogewerffs werk niets meer herdrukt wordt en komt ondanks waardering tot het wel heel strenge oordeel, dat zijn vaagheid in formulering en geringe consequentie in gedachtengang onevenwichtigheid in zijn oeuvre hebben veroorzaakt, waarbij oorspronkelijke gedachten vaak in louter naamgeving zonder analyse zijn gestrand. R. Ekkart bespreekt de 'grondleggers van het kunsthistorisch apparaat', waarin de meeste aandacht natuurlijk uitgaat naar pioniers als de schatrijke Abraham Bredius (1855-1946) en de als onafhankelijk kunsthistoricus gevestigde Comelis Hofstede de Groot (1863-1930). De eerste was autodidact en de tweede werd aan Duitse universiteiten opgeleid. Beiden brachten zij ontzagwekkende hoeveelheden gegevens in woord en beeld over zeventiende-eeuwse Hollandse schilders en hun werk bijeen. Annemieke Hoogenboom wijdt haar artikel aan de universitaire kunsthistorici Willem Vogelsang (1875-1954) en Wilhelm Martin (1876-1954). De meeste aandacht gaat hierin echter uit naar Vogelsang, in 1907 de eerste hoogleraar kunstgeschiedenis in Utrecht, wiens carrière door onderlinge organisatorische en ideologische tegenstellingen van de staf in het instituut na de Tweede Wereldoorlog toch eigenlijk een treurig einde vond. Ger Luitjen laat zien hoe de huidige positie van het rijksmuseum als centrum van wetenschappelijke bestudering van kunst voor de vooroorlogse directeur F. Schmidt-Degener wegens zijn schoonheids-

ideaal van kunst, dat zich verzette tegen een archiefmuseum met specialistische conservatoren, onaanvaardbaar zou zijn geweest. Lex Bosman behandelt de geschiedenis van de Nederlandse architectuurgeschiedenis wat de middeleeuwse periode aangaat, waarbij in oordelen als 'verouderd' wel af en toe de historiografische afstand uit het oog wordt verloren en Carel Blotkamp geeft in zijn stuk, vergezeld door persoonlijke opmerkingen, aan hoe moeizaam en laat de gang van de bestudering van de moderne kunst naar de universiteiten is geweest. Afgezien van Vogelsangs belangstelling voor moderne kunst, werd die vooral door kunstcritici onder de loep genomen en pas na de Tweede Wereldoorlog door professionele kunsthistorici bestudeerd. De bijdragen in dit boek zijn — vanzelfsprekend binnen het kader waar ze tot stand zijn gekomen — vaak op Utrecht gericht, maar het grote knelpunt in de bestudering van oude kunst, de kwestie of zij in een historisch-culturele context of slechts esthetisch moet worden benaderd en daarmee verbonden het vraagstuk hoe de iconologie in dit alles te integreren, is overal duidelijk aanwezig. Historici met belangstelling voor de ontwikkelingen binnen deze belendende discipline kan dit boekje met zijn interessante foto's zeer aanbevolen worden.

E. O. G. Haitsma Mulier

Multatuli, *Max Havelaar of de koffiveilingen der Nederlandsche handelsmaatschappij*, A. Kets-Vree, ed. (Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 1998, 424 blz., f75,-, ISBN 90 351 1955 x). T. D'haen, G. Termorshuizen, ed., *De geest van Multatuli. Proteststemmen in vroegere Europese koloniën* (Semaian XVII; Leiden: Vakgroep talen en culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië, 1998, 248 blz., f40,-, ISBN 90 73084 18 0).

Dat de Max Havelaar van Multatuli een van de hoogtepunten in de Nederlandse literatuur vormt, is onomstreden. En hoewel al uitputtend onderzoek gedaan is naar de literaire kwaliteiten van het boek alsmede naar de invloed die er vanuit is gegaan op het Nederlands koloniaal beleid ten aanzien van Nederlands-Indië, blijft het boek literatuurwetenschappers en historici intrigeren. Omdat de roman zich bovendien nog altijd mag verheugen in de belangstelling van een breed lezerspubliek, is er een fraai verzorgde, wetenschappelijk verantwoorde heruitgave verschenen van de laatste door Eduard Douwes Dekker zelf geredigeerde druk uit 1881. Deze editie wordt voorafgegaan door een kort hoofdstuk van de hand van de letterkundige Annemarie Kets-Vree, waarin zij de achtergrond, de totstandkoming van de roman alsmede de verwickelingen rondom het boek na de verschijning ervan in 1860 tot aan Douwes Dekkers dood in 1887, toelicht. Douwes Dekker toonde zich een uiterst veeleisend, lastig persoon waar het zijn levenswerk betrof. Het lijkt wel of zijn 'Aanteekeningen en Ophelderingen' die hij na de eerste druk aan het boek toevoegde en telkens weer uitbreidde en herschreef, voor hem een even belangrijk deel van de Max Havelaar vormde als het eigenlijke verhaal. Op een welhaast obsessieve wijze poogde hij zo zijn critici de mond te snoeren, zijn gelijk te halen en eerherstel te bewerkstelligen. Uit het door Kets-Vree geschetste beeld komt Douwes Dekker naar voren als een tot in het diepste van zijn hart gekrenkte, zich miskend voelende en verbitterde man. Spijtig genoeg beperkt zij zich in haar helder overzicht uitsluitend tot de literair-zakelijke aspecten tot 1881 en laat zij de historische context waarin Douwes Dekker opereerde en de invloed die van zijn boek al tijdens zijn leven is uitgegaan op het Nederlands koloniaal beleid achterwege. Een wat vreemde en spijtige omissie. Door de betekenis van de Max Havelaar in koloniaal-historisch opzicht nader te hebben toegelicht zou deze uitgave completer geweest zijn dan nu al het geval is en nog meer aan belang hebben gewonnen. Het ontbreken van een wijder perspectief wordt evenwel goed gemaakt door de bundel *De*